

CİMMÂ

mişler, fakat topluma tamamiyle uyum sağlayamamışlardır.

Cimmâ'da basit mimarili dört mescid, çoğu Yemenli hocaların gözetiminde müslüman Afrika'dakine benzer Kur'an kursları vardır. Seyyid olduklarını iddia eden Arap aileler İslâm'ın yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Hâkim mezhep muhtemelen Şâfiî mezhebidir (Trimingham, s. 205). Ancak Hanefî mezhebine tâbi olanlar da vardır ve bu mezhep giderek yayılmaktadır.

Cimmâ Kafa eyaletinin yönetim merkezidir. Buradan sahile uzanan ticaret yolu Cimmâ'dan geçer. Bereketli topraklarında ziraatı gelişmiş, buğday, pamuk, baharat belli başlı ürünlerindendir. Cimmâ'da Habeşistan'ın en güzel kahvesinden bolca üretilmektedir. Pamuk, deri ve kürk diğer ticaret mallarını oluşturmaktadır. Bölgede kereste sanayii de gelişmiştir. Nüfusu 1986'da 52.400 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

J. S. Trimingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952, s. 142-143, 202-205, 222, 223, 226-227; E. Ullendorff, *The Ethiopians*, London 1973, s. 23, 191; Muhammed Abdullah en-Nakire, *İn-tişârü'l-İslâm fî Şarkî lfrîkıyye ve münâhedâtü'l-Ğarbi leh*, Riyad 1402/1982, s. 236-237; Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe 'abre't-târîh*, Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nehdati'l-Misriyye), s. 5 (harita), 16, 182-183; G. W. B. Huntingford, "Djimmâ", *EP*² (İng.), II, 545; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, IV, 2379.

MEHMET AYKÂÇ

CİMRİLİK

Servet edinme tutkusuyla
karşılıksız harcama
ve hayır yapmaktan
kaçınma eğilimi.

"Adi, alçak, soysuz" anlamındaki Farsça cımrî kelimesinden Türkçeleştirilmiş olup genellikle "pintilik, hasislik" mânâsında kullanılır. İslâm ahlâk literatüründe aynı kavramlar şuh ve buhl kelimele-riyle ifade edilir. Ancak dilciler bu iki terim arasındaki anlam farkı üzerinde durmuşlardır. Buna göre şuh, öncelikle kişiyi mal mülk edinme hırsına sevkeden, harcamalarda bulunmaktan ve yardım etmekten alıkoyma bencil bir duygu, buhl ise bu duygunun etkisiyle iyilik ve cömertlik yapmaktan kaçınmaktır (bk. *Lisâ-nü'l-'Arab*, "bhl", "şh" md.leri). Dil âlimleri ve müfessirlerin çoğunluğu, özel olarak mal varlığı konusundaki cimriliğe buhl ve genel olarak iyiliğin her türlüşünden kaçınacak derecede köklü ve yaygın bir huy halini almış bulunan cimriliğe de

şuh demişlerdir. Ayrıca buhlü, kişinin kendi malını hayır yoluna harcamaktan kaçınması, şuhhu da başkalarının elinde-kine göz dikecek veya onların iyilik yap-malarından bile hoşlanmayacak derecede cimri ve iyilik duygusundan yoksun olması şeklinde açıklayanlar da vardır.

Kur'an-ı Kerim'de üç âyette şuh, bir âyette "cimriler" anlamındaki eşihha, üç âyette buhl, dokuz âyette de bundan tü-retilmiş fiiller yer almaktadır (bk. M. F. Abdülbâki, *Mu'cem*, "bhl", "şh" md.leri). Bu âyetlerin birinde (en-Nisâ 4/128) ne-fislerin cimriliğe eğilimli yaratılmış ol-duğu belirtilmekte, iki âyette de (el-Haşr 59/9; et-Tegâbün 64/16) cimrilikten ko-runanların kurtuluşa ereceği ifade edil-mektedir. Zemaşerî bu âyetleri yorum-larken şuh kelimesini, insanın kendisini alçaltacak derecede bencil ve servete düşkün olması şeklinde tarif etmekte, söz konusu âyetlere göre cimriliğin ya-ratılıştan gelen ve hiçbir zaman tam ola-rak yok edilmesi mümkün olmayan tabii bir duygu (garîze) olduğunu belirtmek-te-dir (el-Keşşâf, IV, 84). Bu anlayış daha son-ra kaleme alınan birçok tefsirde de tek-rarlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, insanın bu bencil duygudan kurtulması ve bunun yerine cömertlik duygusunu geliştirmesi her vesile ile öğütlenmektedir: "Allah... cim-rilik edenleri, başka insanların da cimri olmasını isteyenleri ve Allah'ın kendi ke-reminden verdiğini saklayanları sevmez" (en-Nisâ 4/36-37). Başka bir âyette cim-riliğin insanın kendi yararına bir davra-nış olmayıp aksine tam aleyhine bir so-nuç doğuracağı belirtilmiştir (Âl-i İmrân 3/180).

Hadislerde de cimrilik anlamına ge-len kavramlar sık sık geçmektedir. Hz. Peygamber, genel olarak insanlar hak-kında düşünülebilen en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık oldu-ğunu (*Müsned*, II, 302, 320; Ebû Dâvûd, "Ci-hâd", 21), cimrilik duygusuyla imanın bir arada bulunmayacağını (*Müsned*, II, 256, 340, 441; Nesâî, "Cihâd", 8) ifade etmiş-tir. Başka bir hadiste mal hırsı demir zir-ha benzetilmiştir: Cömert insandaki yar-dım duygusu mal hırsını yenip kişi cömertlik yaptıkça üzerindeki zırh gevşer, yani cömert insanda mal hırsının ve cim-rilik duygusunun baskısı gittikçe azalır. Aynı zamanda başkalarının sıkıntılarını hafifletmiş olmaktan dolayı da huzura kavuşur. Buna karşılık cimri insandaki mal hırsı kendisini gittikçe sıkı bir zırh gibi rahatsız eder; insanların sıkıntı için-

de bulunduklarını görmekten dolayı da vicdanen rahatsız olmasına rağmen cim-riliği yüzünden vicdanını rahatlatacak iyilikler yapamaz. Böylece cimrilik duy-gusu kendisini tam bir psikolojik baskı altına alır (Buhârî, "Cihâd", 89, "Zekât", 27, "Libâs", 9; Müslim, "Zekât", 76, 77). Bu sebeple Hz. Peygamber cimrilikten Allah'a sığınmış (Buhârî, "Cihâd", 74), geç-mişte bazı kavimlerin cimrilik yüzünden birbirlerinin mallarına saldırmak, kanla-rını akıtmak suretiyle helâk oldukları-nı belirtmiş (Müslim, "Birr", 56), cimrili-ğin, bencillik ve çıkarıcılığın doğurabile-ceği sosyal bunalımlara dikkat çekmiş-tir. İmam Mâverdi de cimriliğin sosyal münasebetler üzerindeki bu olumsuz etkisi üzerinde durmuştur (*Edebü'd-dün-yâ ve'd-dîn*, s. 222).

Cimrilik konusu İslâm ahlâkçıları için-de Gazzâlî tarafından ilmi bir yaklaşımla ele alınarak incelenmiştir. Gazzâlî cim-riliğin psikolojik temelleri üzerinde du-rarak bu olumsuz duyguyu mal sevgisi-ne bağlamakta ve bu sevginin az veya çok her insanda bulunduğunu belirtmek-te-dir. Ona göre eğer her servet birikti-renin cimri olduğu düşünülecek olursa bu takdirde cimrilikten kurtulabilmiş hiç-bir insan bulunamaz. Cimrilik hakkın-daki hükümler çoğunlukla izâfidir. Nite-kim bir insan kendisinin cömert oldu-ğuna inandığı halde başkaları onu cimri sayabilirler. Bu durum genellikle cim-rilik kavramının farklı anlaşılmasından doğmaktadır. Gazzâlî, cimrilik konusun-da "harcanması dinî ve hukukî bakı-mdan gerekli olan malı harcamaktan ka-çınmak" veya "hayır yolunda harcama yapmayı sevmemek" şeklindeki tarifleri yetersiz bulmakta ve bu konuya tam olarak açıklık getirebilmek için servetin var oluş gayesini esas almak gerektiği-ni söylemektedir. Buna göre malı yara-tılış gayesinin dışında harcamak israf, bu gaye için harcamaktan kaçınarak el-de tutmak cimrilik, yaratılış gayesine uygun olarak harcamaksa cömertliktir (*İhyâ*², III, 259-260).

İslâm ahlâkçıları cimriliği ahlâkî ve psikolojik bir hastalık kabul ederek di-ğer reziletler gibi bunun da ilim ve amel yoluyla tedavi edilebileceğini ifade et-mişlerdir. İlim yolu cimriliğin ahlâkî, dinî ve içtimâî bakımdan zararlarını ve bun-dan kurtulmanın yollarını araştırıp öğ-renmek, amel yolu ise insanların dert-leriyle ilgilenmek, nefse güç gelse de in-sanlara yardım etmeye kendini zorla-mak şeklinde özetlenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bhl", "şhh" md.leri; a.mlf., *ez-Zer'â ilâ mekârimî's-şerî'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Beyrut 1400/1980, s. 293-294; *Lisânü'l-^{Arab}*, "bhl", "şhh" md.leri; Wensinck, *Mu'cem*, "bhl", "şhh" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "bhl", "şhh" md.leri; *Müsned*, II, 256, 302, 320, 340, 441; Buhârî, "Cihâd", 74, 89, "Zekât", 27, "Libâs", 9; Müslim, "Zekât", 76, 77, "Birr", 56; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 21; Nesâî, "Cihâd", 8; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk*, s. 106-107; Mâverîdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 222, 227; İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer*, Beyrut 1405/1985, s. 31, 59; Gazzâlî, *İhyâ'* (Beyrut), III, 259-260; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), IV, 84; Fahreddin er-Râzî, *Me'âtihtü'l-gayb*, XXIX, 287; XXX, 28; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, VIII, 423-425, 457, 463.

MUSTAFA ÇAĞRICI

CİN

(الجن)

Duyularla idrak edilemeyen ve insanların gibi ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan varlık türü.

Sözlükte "örtmek, örtünmek, gizli kal-mak" anlamındaki *cenn* kökünden türeyen bir isim olup tekili olan *cinnî* "örtülü ve gizli şey" mânasına gelir. Terim olarak "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü" anlamına gelir. Cinlerin atalarına *cân* adı verilir. Gül, ifrit gibi çeşitli türlerden oluştuğu kabul edilen cinler eski Araplar'da bazan *hin* kelimesiyle ifade edilmiştir. Farsça'da cin karşılığında *perî* ve *dîv* kelimeleri kullanılır. Bazı şarkiyatçılar cinin Latince kökenli *genie* veya *genius* kelimelerinden Arapça'ya geçtiğini öne sürmüşlerse de İslâm âlimleri bu kelimenin Arapça asıllı olduğunda görüş birliği içindedir. Kök anlamı ve çeşitli türevleri dikkate alındığı takdirde bu görüşün daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim şarkiyatçıların bir kısmı da buna katılmaktadır (Watt, s. 62). Cin kelimesinin melekleri de kapsayacak şekilde insan türünün karşıtı olan görünmez varlıklar için kullanılan genel bir anlamı da vardır. Kur'an-ı Kerim'de İblîs'in melekler arasında zikredilmesi (el-Bakara 2/34) bundan kaynaklanmaktadır. "Görünmeyen varlık" anlamında her melek cindir, fakat her cin melek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri meleklerin cinlerden ayrı bir tür olduğunu belirterek cin kelimesinin insan ve melek dışındaki üçüncü bir varlık türünün adı olarak kullanılması gerektiğini belirt-

mişlerdir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "cin" md.).

□ DİNLER TARİHİ. İnsanlar tarih boyunca Tanrı dışında görülmeyen, olağan üstü başka varlıklara da inanmışlar, çeşitli devirlerde ve coğrafi bölgelerde bu varlıkların iyilerine ve kötülerine değişik isimler vermişlerdir. Bunlar bazan tanrılaştırılmış veya ikinci dereceden tanrısal varlıklar olarak görülmüş, bazan da insanî özellik ve nitelikler içinde düşünülmüş, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta bile birbirine karıştırılmıştır. İslâm dininde Allah, melek, şeytan, cin ve peygamberin nitelikleri ve fonksiyonları tam olarak belirlenmiş olduğundan bir karışıklığa meydan verilmemiştir. Cinlerin mahiyetleri, değişik varlık kalıplarına giyerek görünmeleri, barındıkları yerler, insanlarla münasebetleri, iyi veya kötü tesirleri, adlandırılmaları çeşitli ülke-lerin dinî ve din dışı literatürlerinde geniş bir yer tutar.

Eski Asurlular ve Bâbilliler arasında toplumun her kesiminde kötü ruh ve cinlere inanılırdı. Bâbilliler bu inançları Sumerler'den aldıklarından bu hususta kullandıkları kelimeler de Sumerce idi. Asurlular'ın *edimmu* dedikleri kötü ruhlar, öldükten sonra kendileri için âyin yapılmaması ve yeterli takdime sunulmaması yüzünden dünyaya geri döndüğüne inanılan ölü ruhları idi. Bunların insanlara musallat olduklarına inanılmış ve uzaklaştırılmaları için çeşitli çarelere başvurulmuştur.

Asurlular'da ve diğer Sâmi kökenli kavimlerde yaratılışları insanlardan farklı olan cinlerin değişik sınıfları bulunmaktaydı. Bunlardan utukku denilen bir grup çölde tuzak kurup insanlara musallat olmak için bekleyen, denizde, dağda, mezarlıkta yaşayan kötü ruhlardan oluşmaktaydı. *Gallû* denilen ve daha az tanınan diğer bir grup da görünüşte cin-siyetsiz cinlerden meydana gelmekteydi. *Rabisu* adı verilen başka bir cin sınıfının gizlice dolaşıp insanlara tuzak kurduğuna inanılırdı. Ayrıca *labartu* denilen dişi cinlerin de içinde yer aldığı üçlü bir cin grubunun zararından özellikle çocukları korumak için boyunlarına afsunlu tabletlerden muska asılırdı. Sâmi kavimleri arasında insana benzemeyen bu cin sınıflarından başka bir de yarı insan görünüşündeki cinlere inanılmaktaydı. Birer canavar olarak görüldüğüne inanılan bu cinler *lilu*, *lilitu*, *ardat lili* diye üç sınıfa ayrılırdı. Bunların ilki erkek, diğ-
erleri ise dişi cinler kabul edilirdi.

Eski Mısırlılar'da, Asurlular veya Hintliler'de olduğu kadar çok sayıda ve çeşitte cin görülmez. Asya dinlerindeki insan azmanı cinler Mısırlılar'da yoktur. Eski Mısır dinindeki telakkiye göre cinler genellikle yabani hayvan, yılan ve ker-tenkele gibi sürüngen veya kara vücutlu insan şeklinde yaratıklar olup Re'nin düşmanları sayılırdı. Ölümler Kitabı'nda anlatıldığına göre özellikle yılan, timsah ve maymun şeklindeki cinler öteki dünyaya sık sık gidebilirdi. Gökke ilgili cinler kuş şeklindedir. Eski Mısır halkı cinlerin delilik, sara gibi hastalıklara sebep olduklarına, büyücülerin cinleri kullanarak insanlara korkunç rüyalar gösterdiklerine, insanlara ve hayvanlara zarar verdiklerine inanırlardı.

Eski Yunanlılar'da *daimon* ikinci dereceden tanrılara verilen bir isimdi. Yunan mitolojisinde bu kelime insan üstü varlıklar için kullanılır. Ancak daimonlar da insanlar ve melekler gibi Tanrı tarafından yaratılmış, iyisi kötüsü bulunan varlıklar olarak görülmüştür. Batı dillerinde cin için kullanılan *demon* kelimesi, Tanrı ile insan arasında aracılık yapan yarı tanrı bir varlık anlamında Ortaçağ sonlarının Latince'si yoluyla Yunanca daimondan gelmiştir. Homer bu kelimeyi *theos* ile eş anlamlı olarak kullanır.

Greko-Romen devresinin sonlarında *daimon* Latince *genius* gibi genellikle yarı tanrı, yarı insan yahut ikinci dereceden ruhlar, özellikle çiftlik ve evleri, malı mülkü koruyan ruhlar için kullanıldı. Daha sonra kelimenin anlamı değişikliğe uğradı ve insanları tâciz eden, onları bedenî veya zihnî zarara uğratan, fenalığa iten kötü ruhları ifade etmeye başladı. "Yetmişler" çevirisinde, Ahd-i Cedîd'in ilk şeklinde ve kilise babalarının yazdıklarında bu kelime şeytanî tabiatlı şey, kötü ruhlar, Vulgat'ta ise kötü ruhlar yanında putperestlerin putları ya da tanrıları için kullanılmıştır. Eski Roma'da *genius* (müennesi *juno*) kelimesi uzun bir gelişmeden sonra bazan ruhu, bazan da ölümlerin ruhlarını ifade etmeye başladı; nihayet bu kelime evi ya da yeri koruyan cin için kullanıldı.

Eski Slavlar'ın ruhlara ve cinlere olan inançları günümüze kadar gelmiştir. Bu varlıklar rüya, hastalık, ev ve tabiatla ilgiliydiler. Eski Keltler'de iyi veya kötü tabiatlı cinlere inanılırdı. Bunlar mağaralarda, çukur yerlerde, ormanların derinliklerinde yaşayan varlıklardı. Eski Germenler'de ruhlar ve ruhlara benzeyen varlıklar, hortlaklar arasında tam bir ayırım yapmak güçtür. Germen mitolojisinin